

Олійник Л. В., кандидат педагогічних наук, СНС, старший науковий співробітник НМЦ організації освітньої діяльності НУОУ імені Івана Черняхівського (м. Київ)

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

В статті обґрунтовуються науково-методичні проблеми навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління. Аналізується проблема навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, формування професійних умінь майбутніх магістрів військово-соціального управління вищих військових навчальних закладів у контексті сучасних вимог до військового фахівця. Визначені тенденції для вирішення завдань військової освіти Збройних Сил України на основі досвіду навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління.

Ключові слова: магістр, військово-соціальне управління, військово-спеціальні дисципліни, навчання, якість.

В статье обосновываются научно-методические проблемы обучения военно-специальным дисциплинам магистров военно-социального управления. Анализируется проблема обучения военно-специальным дисциплинам магистров военно-социального управления, формирования профессиональных будущих магистров военно-социального управления в высших военных учебных заведениях в контексте современных требований к военному специалисту. Определены тенденции для решения задач военного образования Вооруженных Сил Украины на основе опыта обучения военно-специальным дисциплинам магистров военно-социального управления.

Ключевые слова: магистр, военно-социального управления, военно-специальные дисциплины, обучение.

Враховуючи стійке зростання у сучасних умовах ролі духовної, морально-психологічної складової функціонування Збройних Сил України, особливого значення набуває навчання військово-спеціальних дисциплін у вищих військових навчальних закладах висококваліфікованих офіцерів – магістрів військово-соціального управління, від професійної діяльності яких безпосередньо залежить морально-психологічний стан військ та їх боєготовність у цілому. Основними напрямками цієї діяльності у вищих військових навчальних закладах доцільно вважати, *по-перше*, науково обґрунтовану організацію і проведення навчання військово-спеціальних дисциплін слухачів (системо комплексу дисциплін напряму морально-психологічного забезпечення діяльності військ), *по-друге* – їх теоретичну та методичну підготовку до ефективної військово-професійної діяльності з виховання підлеглих.

На основі вивчення науково-педагогічної літератури (О.С. Пономарьов, О.Г. Романовський, Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, І.О. Хорєв та ін.) [1; 4] до основних методичних засад навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, нами віднесено систематичне вивчення теоретичних

положень наук та оперативне їх відображення у змісті військово-спеціальних дисциплін; організація колективних та індивідуальних форм навчальної діяльності слухачів, координація та узгодження усіх елементів методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління; дидактичне обґрунтування навчального матеріалу; керівництво роботою слухачів, контроль та оцінка її результатів; рівень розвитку в слухачів умінь та навичок самостійної роботи та її організації; організація та спрямованість дослідницької роботи у вищому військово-навчальному закладі, участь у ній слухачів тощо.

Зазначені фактори вивчались у процесі теоретичного аналізу сучасних тенденцій розвитку освіти і визначення ступеня їх присутності у навчанні військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, включеного спостереження, бесід з науково-педагогічними працівниками, слухачами, вивченні освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм підготовки магістрів військово-соціального управління, навчальних планів, робочих навчальних програм, тематичних

планів дисциплін, що вивчаються слухачами.

Методичні засади навчання, що визначають цільові, змістовні та процесуальні характеристики військово-спеціальних дисциплін взагалі і розвиток військово-спеціальної компетентності зокрема, розкриті в дослідженнях багатьох вчених (О. В. Торічний, В. В. Ягупов та інші [2; 5]).

Метою статті є визначення методичних засад навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління.

В основу концептуально-методичних засад до навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління покладено такі положення:

навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління є складовою неперервної педагогічної освіти, зумовленої соціально-економічними чинниками розвитку суспільства, що враховує сучасні тенденції, вітчизняний і зарубіжний досвід підготовки магістрів, відображає специфіку магістерської підготовки (зміст, форми, методи і педагогічні технології), передбачає створення дієвих стимулів професійного та особистісного розвитку магістра військово-соціального управління на основі моніторингу якості реалізації освітніх стандартів;

навчання військово-спеціальних дисциплін слухачів розглядається як науково обґрунтована система суб'єкт-суб'єктної взаємодії, в основу побудови якої покладено принцип компетентісного підходу до визначеного навчання магістрів військово-соціального управління. Теоретичними основами побудови концепції навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління є сучасні освітні парадигми (антропологічна, гуманістична, гуманітарна, культурологічна), концепції (неперервна професійна педагогічна освіта, особистісно орієнтована освіта) та компетентісний підхід;

система навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління трактується як різновид педагогічної системи, оскільки вона має всі ознаки, властиві такій системі: слугує основою теоретичного осмислення і побудови психолого-педагогічної діяльності; включає певну сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення

організованого, цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток особистості із заданими якістьми; забезпечує виконання ціннісно-змістових, нормативних, технологічних і процесуально-результативних функцій психолого-педагогічної діяльності; сприяє досягненню поставлених цілей розвитку людини;

системотворчими елементами навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління є: загальнолюдські цінності, мета, завдання та особливості науково-педагогічної діяльності, закономірності й принципи навчання військово-спеціальних дисциплін. Змінними складовими є: організаційно-педагогічні умови здійснення навчально-виховного процесу (зміст, форми, технології його організації, умови кадрового, фінансово-матеріального і науково-методичного забезпечення, методика діагностики, результативність процесу навчання військово-спеціальних дисциплін). Навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління спрямовується на розвиток їх військово-спеціальної компетентності. Досягнення цієї мети можливе за умови реалізації у навчально-виховному процесі системи принципів, що визначають цілі й зміст навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, відображають комплексний підхід до визначеного навчання, розкривають особливості удосконалення науково-педагогічної діяльності.

Організація навчальної діяльності магістра військово-соціального управління, забезпечує організацію та проведення роботи щодо виконання наступних завдань:

Професійно-психологічний відбір на навчання:

вимір та співставлення з нормативними, показників психофізіологічних та інтелектуальних якостей;

здійснення об'єктивного відбору кандидатів на навчання у вищих військових навчальних закладах.

Спеціалізація та комплектація навчальних груп:

оцінка та використання вихідних даних профвідбору для раціонального комплектування навчальних груп;

постійне вивчення та аналіз проходження адаптації слухачів в умовах навчальної та професійної діяльності;

Питання педагогіки

оцінка значимості індивідуально-психологічних характеристик особистості у стані виражених емоційно-стресових реакцій.

Навчання за спеціальністю. Психолого-педагогічна корекція:

створення умов для формування і розвитку лідерських та вольових якостей, створення творчих умов діяльності навчальних груп, покращення морально-психологічного клімату, зміцнення військової дисципліни з метою загального підвищення якості навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління;

оцінка якості формування професіонала військового управління у сфері оборони за критеріями: неуспішності; недисциплінованості; небажання навчатись; інші причини;

розробка пропозицій щодо втілення нових методів та методик навчання;

дослідження участі слухачів в суспільній та військово-науковій роботі, аналіз їх впливу на проміжні дані успішності.

Випускна атестація:

розробка і апробація суб'єктивних та об'єктивних методик оцінки спеціальних здібностей випускника військового університету;

розробка моделі професіонала військового управління у сфері оборони;

формування вихідних даних для розподілу випускників з рекомендаціями для подальшого навчання.

5. Післядипломне спостереження:

оцінка ефективності навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління за критерієм успішного проходження служби випускниками у військах;

визначення та формування переліку професійно-важливих якостей магістра військово-соціального управління для виконання обов'язків на відповідальних посадах за призначенням;

проведення аналізу діяльності випускників у військах та визначення термінів якісного оволодіння посадою.

Між усіма перерахованими завданнями організації навчальної діяльності слухачів встановлюються відповідні зв'язки, найбільш важливим з яких є зворотній зв'язок на основі аналізу ефективності навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління.

Якісне навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління забезпечує та педагогічна технологія, яка передбачає систематичне діагностування готовності слухачів до навчальних занять, своєчасну корекцію рівня військово-спеціальної компетентності та періодичний контроль за роботою всіх учасників навчально-виховного процесу. А це пов'язано з виконанням таких вимог:

забезпечення ефективних психолого-педагогічних умов для суб'єктів навчального процесу;

створення сприятливого педагогічного середовища;

створення належної організації різних видів начальної праці в навчальний та поза навчальний час у відповідності з методичними рекомендаціями засобами функціонування обраної моделі технології навчання;

додержання логічної послідовності у вивченні навчального матеріалу (модулі, розділи, теми тощо);

мотивація до вивчення фахового навчального матеріалу;

забезпечення доступності в навчанні та обов'язкової орієнтації на фаховий профіль вищого військового навчального закладу.

Важливу роль в організації навчально-виховного процесу відіграє:

розклад навчальних занять як групових, так і індивідуальних, консультацій з різних предметів, а також виховних і розвиваючих заходів;

чітке дотримання єдиних науково обґрунтованих критеріїв оцінювання;

демонстрування досягнень в навчальній діяльності слухачів;

рейтингова оцінка результатів навчання на проміжних етапах навчання та на завершальній його стадії;

забезпеченість навчального процесу сучасними дидактичними комплектами (навчальні програми, плани, підручники, посібники, практикуми тощо).

збір та аналіз даних, щодо успішності навчання слухачів за семестрами та кореляція успішності навчання з якістю контингенту, який зарахований до ВВНЗ;

аналіз причин низької успішності навчання слухачів за окремими військово-спеціальними дисциплінами та оцінка якості викладання цих дисциплін за результатами сесії;

вивчення та розповсюдження передового досвіду викладацького складу,

Питання педагогіки

новітніх методик навчання на науково-методичних концепціях, семінарах, зборах, засіданнях інститутів, кафедр тощо;

розроблення перспективних програм навчання, що випереджали б стрімкий розвиток новітніх технологій;

чітке визначення загальної і конкретної мети навчання відповідно до вимог освітніх стандартів;

спрямування технологій навчання на розвиток у магістрів військово-соціального управління здатності орієнтуватися у сучасному просторі військової служби, виробленню вмінь критично оцінювати проблемні ситуації й знаходити оптимальні рішення;

аналіз діяльності випускників у військах за матеріалами досліджень та відгуків з військ, визначення причин зауважень та недоліків у навчанні військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління у вищих військових навчальних закладах.

До складу методичних засад входить самостійна робота слухачів як одна із основних форм навчальної праці.

Як зазначав український педагог, публіцист, письменник В. О. Сухомлинський, "...навчати треба так, щоб учні самостійно здобували знання. Це потребує від учителя вміння спонукати школярів до розв'язання пізнавальних завдань; оцінки подій, явищ, вчинків, дій; установлення причинно-наслідкових залежностей, що допоможуть виявити щось нове, незнайоме в пізнанні істини, закономірностей навколишнього світу..." [3].

Самостійна робота слухача – це форма роботи слухачів з самостійного закріплення, поглиблення і розширення теоретичних знань, відпрацювання вмінь, вироблення навичок та якостей, яка включає:

активну, творчу і свідому роботу слухачів на всіх видах аудиторних занять, які проводить викладач;

самостійні заняття, які проводяться за розкладом занять під керівництвом викладача;

самостійну підготовку за розпорядком дня (в аудиторії, лабораторії, бібліотеці, на тренажерах, з технічними засобами тощо);

самостійну роботу в особистий і вільний час.

До етапів самостійної роботи можна віднести:

планування і підготовка самостійної роботи слухача;

безпосереднє проведення самостійної роботи слухачем щодо засвоєння матеріалу, відпрацювання навичок і умінь із застосуванням обраних методів самонавчання;

аналіз і самоконтроль самостійної роботи слухачем.

У широкому сенсі на самостійну роботу слухача такі чинники:

структура та складність навчальної програми, якість проведення планових аудиторних занять;

ефективність організації командуванням самостійної роботи слухачів;

особисті здібності слухача до ведення самостійної роботи;

якість та повнота навчально-методичних матеріалів, які можуть бути використані слухачами під час самостійної роботи.

Найбільш важливими чинниками, що забезпечують високу ефективність самостійної роботи слухача і які залежать від його особистих здібностей є:

вміння оцінити обсяг і складність матеріалу, який передбачається засвоїти під час самостійної роботи;

вміння здійснювати планування своєї самостійної роботи щодо засвоєння навчальної програми загалом, окремих військово-спеціальних дисциплін, їх розділів, успішне проходження контрольних заходів та підготовка до іспитів та захисту магістерської роботи;

вміння під час планування і безпосереднього проведення самостійної роботи ефективно розподіляти зусилля на найбільш важливі дисципліни (розділи), ті військово-спеціальні дисципліни, які потребують додаткового вивчення по причині різних обставин (слабкість слухача в знаннях з цієї дисципліни або практична потреба в досконалих знаннях з військово-спеціальної дисципліни з метою використання у подальшій службі за функціональним призначенням та ін.);

вміння здійснювати самостійно контроль за якістю та повнотою своєї самостійної роботи, а також вміння робити висновки та корегування планів самостійної роботи;

вміння працювати з основною та додатковою інформацією;

вміння правильно будувати свої взаємовідносини з науково-педагогічними працівниками для отримання найбільш

повного обсягу знань з військово-спеціальної дисципліни на основі ознайомлення з авторською програмою викладання науково-педагогічного працівника;

вміння організувати свою самостійну роботу, починаючи з організації робочого місця;

вміння здійснювати превентивне вивчення військово-спеціальних дисциплін, їх окремих розділів з метою більш ефективного засвоєння навчального матеріалу під час планових занять.

Таким чином, основною проблемою вищої військової школи є створення таких оптимальних умов навчання військово-спеціальних дисциплін, які б спонукали слухачів до самостійного пошуку, саморозвитку, самовдосконалення, індивідуальної творчої роботи.

Для реалізації основних положень Концепції освіти в галузі навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, а також розвитку у слухачів вищого військового навчального закладу психолого-педагогічних способів діяльності з морально-психологічного забезпечення військ, була створена цілісна система експериментальних досліджень. У результаті опанування змісту завдань морально-психологічного забезпечення військ та передбачених способів психолого-педагогічної діяльності, здійснення самостійних позааудиторних досліджень, опрацювання рекомендованих літературних джерел тощо.

Методика викладання морально-психологічного забезпечення діяльності військ як системокомплексу військово-спеціальних дисциплін, розглядається як система науково обґрунтованих методів та прийомів, має дати чіткі і ясні відповіді на питання: які принципи, закони (закономірності), категорії та завдання лежать в основі морально-психологічного забезпечення, як виду забезпечення, а також які форми (методи) доцільно використовувати для високої якості підготовки магістрів військово-соціального управління. В основі змісту викладання повинен бути покладений компетентісний підхід та всебічне дослідження особливостей функціонування такої складної організаційної системи, якою є система морально-психологічного забезпечення військ (сил).

Засвоєння проблем морально-психологічного забезпечення є по суті пізнавальним процесом і здійснюється на основі загальних закономірностей теорії пізнання. По своїй природі закономірності повсякденної службової, навчальної і бойової діяльності військ мають суспільний характер, у їхній основі лежать найбільш загальні закони розвитку і діяльності суспільства, людської свідомості. Разом з тим у них відбиваються стійкі, повторювані, істотні зв'язки, характерні для організації повсякденної службової, навчальної і бойової діяльності військ.

Педагогічний досвід, досягнення єдності теорії і практики забезпечуються в основному трьома основними складовими методичних засад навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління: інформаційною, пояснювальною та моделюючою.

Перша реалізується в ході лекційних, практичних і семінарських занять. Зміст цих видів навчання військово-спеціальних дисциплін визначається науково-педагогічними працівниками таким чином, щоб кожна тема навчального курсу містила в собі як фундаментальні теоретичні положення, так і практичний досвід втілення їх у життя командирами, штабами, фахівцями по роботі з особовим складом. Зрозуміло, мова йде не про окремі розрізнені приклади і факти, що ілюструє ті або інші теоретичні судження, а про цілісну систему практичної діяльності з усіма її плюсами і мінусами, про сутність і тенденції розвитку передового досвіду в області морально-психологічного забезпечення, способах його виявлення і впровадження.

Друга знаходить своє відображення в процесі підготовки і проведення командно-штабних навчань зі слухачами. У цей період на практичних заняттях, групових вправах і безпосередньо при проведенні командно-штабних навчань імітуються практичні ситуації, максимально наближені до реальних умов служби, що дозволяє здійснити навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління на базі практичного рішення завдань морально-психологічного забезпечення. Слухачі можуть вільно експериментувати, застосовувати різні підходи до вироблення і реалізації управлінських рішень. Ефективність формування практичних навичок і умінь

багато в чому забезпечується тим, що самостійні дії магістрів військово-соціального управління направляються і контролюються викладачами на усіх етапах відпрацювання комплексних завдань. Як правило, з метою вироблення погодженої методики проведення навчань мають проводитись спільні семінари, інструктивно-методичні заняття викладачів кафедр вищих військових навчальних закладів.

Третя – це безпосередня практика стажування та практичної підготовки слухачів на базі військ. Це метод живого навчання в конкретному військовому середовищі. Мета його складається у придбанні практичного досвіду при виконанні функціональних обов'язків за посадовим призначенням. У процесі практичних занять, військового стажування слухачі безпосередньо включаються в систему діяльності посадових осіб частин та з'єднань, у тому числі і за рішенням завдань морально-психологічного забезпечення. Слухачам надається можливість не тільки спостерігати функціонування цієї системи, але і спробувати себе в ролі одного із її суб'єктів.

Важливо мати також на увазі, що морально-психологічного забезпечення діяльності військ являє собою динамічне явище, оскільки сама ця діяльність відрізняється високим ступенем рухливості, мінливості в залежності від характеру та умов поставлених завдань. Очевидно, що ця динамічність повинна адекватно відбиватися в змісті і методиці викладання відповідного навчального курсу.

Таким чином і зміст, і тим більше методика викладання військово-спеціальних дисциплін магістрам військово-соціального управління мають бути рухливими системами, здатними до врахування визначених змін і постійного розвитку. Реалізація зазначеного системокомплексу методичних засад навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління сприятиме становленню висококваліфікованих професіоналів військового управління у сфері оборони, які будуть конкурентоспроможними в порівнянні з військовослужбовцями провідних армій світу.

Література

1. Товажнянський Л.Л. Формування і реалізація концепції підготовки національної гуманітарно-технічної еліти в Національному технічному університеті “ХПІ”: Навч. посіб. / Л.Л. Товажнянський, О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов – Харків: НТУ “ХПІ”, 2002. – 160 с.
2. Торічний О.В. Теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання (загальновійськові й військово-спеціальні дисципліни)” / О. В. Торічний. – К., 2013. – 38 с.
3. Сухомлинський В. О. Про розумове виховання / Сухомлинський В. О. // Вибр. тв.: у 5-ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1977. – 300 с.
4. Хорєв І.О. Педагогічні основи забезпечення ефективності підготовки військових фахівців у вищих закладах освіти: Навч. метод. посібник. / Ігор Олександрович Хорєв. – К.: ВГІ НАОУ, 2000. – 60 с.
5. Ягупов В.В. Загальнодидактичні основи навчання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / В. В. Ягупов – К., 2002. – 26 с.

Oleinik L., candidate of pedagogical sciences, senior research scientist

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS STUDIES MILITARY-SPECIAL DISCIPLINE MASTERS MILITARY-SOCIAL MANAGEMENT

The article contains scientifically-methodical problem of studies military- special discipline masters military- social management. The scientifically-methodical problem of studies military-special discipline masters military- social management the formation of professional abilities of future master military-social management of higher military educational establishments in the context of modern requirements to the military specialist are analyzed. The article deals with the specifics and problems of independent work of students. Identify the conditions and methods of effective organization of independent work of students as an integrated system of educational environment, makes recommendations to enhance independent work. Tendencies for the decision of tasks of military formation of Military Powers of Ukraine on the basis of experience of studies military-special discipline masters military-social management

Key words: master, military-social management, military- special discipline, studies